

Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klâsik filoloji Bölümü
Tezi veren : Prof. Ussani. Tezi kabul eden Prof. Dr, Georg Rohde.

CURIATIUS MATERNUS

Dr. SAMİM SİNANOĞLU

Klâsik Filoloji Asistanı

Lâtin edebiyatında bir çok bakımdan önemli, daima hazla okunan, çok canlı küçük bir eser vardır: genç Tacitus'un kudretli kaleminden çıktığına artık pek şüphe edilmeyen *Diedogas de oratoribus* (Hatipler hakkında konuşma). Bizim hesabımızla kırk, kırk beş sayfayı geçmeyen bu kitapçığı ele alanlar daha başlangıçta bütün canlılığı ile karşımıza çıkan Guriatius Maternus'a karşı derin bir ilgi duyar, onu daha yakından tanımak, hakkında inceden inceye malûmat edinmek isterler. Bu ise ilk anda sanıldığı kadar kolay bir iş değildir; bu yola koyulanlar hayli güçlüklerle karşılaşır. Esasen çok girift meselelere yol açmış olan Dialogus'tan başka bir kaynağa sahip olmadığımız gibi, bu elimizdeki de bizi büsbütün tatmin edecek durumda olmaktan uzaktır: eser Maternus hakkında her aradığımız malûmatı verecek bir *monographia* değildir; aksine, dört arkadaş arasında geçen bir konuşmanın realist bir nakli olduğundan, burada maksada yanyacak kısımlar yalnız Maternus'un sözleri ile arkadaşlarının onun hakkında söylediklerine münhasır kalır. Fakat asıl güçlük eserin bütün olarak elimize geçmiş olmamasındadır. Dialogus'un ilk kısmı hitabetten ayrılıp kendini tamamı ile şiire vermek isteyen Maternus'la dostları Marbus Aper ve Iulius Secundus arasında geçeri ve "şiirin mi hitabetten, yoksa hitabetin mi şiirden üstün olduğu» meselesi hakkında söylenen sözleri ihtiva eder. Eserin ikinci kısmında üç arkadaş ve onlara katılan Valerius Messalla Cumhuriyet devrinde çok parlak ve çok yüksek bir yer işgal etmiş olan hitabetin, hangi sebeplerden dolayı düştüğünü konuşurlar, fikirlerini açarlar. Messalla çocukların terbiyesinden söz ettikten sonra, genç bir hatibin hasıl terbiye edildiğini ve eskilerin bu hususta tuttıkları yolla, yenilerin bu yoldan saparak, takip ettikleri ve istenen hedefe götürmeyen yolu mukayese eder. Fakat Massalla'nın sözlerini sonuna kadar okumak mümkün değildir: 35-inci faslın sonunda bütün el yazmalarının kaydettiği oldukça, büyük bir boşluk (*lacuna*) vardır. Bundan sonra gelen kısımda konuşan zat hitabetin düşmesine başlıca sebep olarak siyasî durumun değişmiş olmasını ileri sürer. Bütün Dialogos'un en önemli fikrini ihtiva eden bu kısmın ilk parçası da kaybolmuş olduğundan, ilk bakışta kimin konuştuğunu kestirmek güçtür; fakat okumuya

devam edersek, biraz ileride, kitabın sonunda (f. 42): "Maternus sözüne son vermişti» kelimelerine rastlar, şüpheden kurtuluruz. Bununla beraber filologlar bir fikirde değildirler: bu kısmı kimi Messalla'ya, kimi Secundus'a atfeder, bu iddialarını kuvvetlendirecek deliller gösterirler. Bilhassa Alfred Gudemari Dialogus üzerinde yazdığı muazzam eserde¹ bu kısmın asla Maternus'a atfedilemeyeceğini, aksi takdirde bir çok "tezatlar ve tekerrürler» meydana geleceğini söyler ve bir hal çâresi gösterir. Bunun aksine, bahis mevzuu "olan kısmı Maternus'a da atfedenler de yok değildir; fakat bunlar iddialarını kuvvetli ve ikna edici bir şekilde ele almışlardır².

İşte zamanının iyi, dürüst insanların timsali olan Curiatius Maternus'un hayatını, eserlerini incelemek, siyaset alanında tuttuğu yolun sebeplerini araştırmak, bu münevver şahsiyetin ruhuna nüfuz etmek isterken karşılaştığımız ilk çetin mesele budur. El yazmalarını, metnin münakaşaya meydan veren parçalarını tetkik ettikten sonra ben de bir kanaat edindim ve 36-40 sayılı fasıllarda geçen sözlerin de Maternus'a atfetmek gerektiğini ispat etmeye çalıştım: gerçekten birer tekerrür teşkil eden sözlerin iki ayrı şahsa atfedildiği takdirde, bunların gene birer tekerrür kalacağını, aynı şahsın ağzından çıkmış olmasında, bhusus bazı fikirleri tekrar tekrar serdedeceğini söyliyen. bir şahsa atfetmekte bir mahzur olmadığını, tezat diye gösterilen sözlerin ancak görünüşte öyle olup, aslında Maternus'un içinde kabaran fırtınanın akisleri olduğunu bir çok delillerle göstermeye uğraştım.

Maternus'un hitabet ve şiir alanındaki faaliyeti hakkında bizlere malûmat vermekle bu adamın şahsiyetini gözümüz önünde belirtip aydınlatması bakımından Dialogus'un en önemli noktasını teşkil eden 11 inci fasılda da filologları çok düşündürmüş ve katî olarak izah edilmiş bir yer vardır. Bu yer üzerinde son zamanlarda Stroux³ yeni ve ikna edici bir buluş ortaya atmıştır. Ben bu buluşu esas itibariyle kabul ettim ve üslûp bakımından meydana çıkan bazı engelleri ortadan kaldırıma ve metni el yazmalarında gördüğümüz şekilde muhafaza ederek tefsire çalıştım. Netice olarak incelediğim satırlardan şu anlaşılıyor. Maternus hayata atıldığı ilk yıllardan beri hatip olarak faaliyette bulunmuşsa da, daha o zamanlar tragoedia veya tragoedia kısımları yazmakla da meşgul olmuştur. Hattâ Neron'un gözdelerinden Vatinius'a karşı tam bir muvaffakiyetle söz söylediği sıralarda, hitabetten pek haklı olarak, fakat boş yere beklediği şöhreti oha şiir alanındaki faaliyeti temin etmiştir (bu noktanın tesbiti ilerisi için çok önemlidir).

Maternus'u tanımak isteyenlerin karşılaştıkları bir çok engeller ara-

¹ Teubner, Leipzig-Berlin 1914.

² Son yıllarda yalnız Keyssner, Würzb. Stud. 9,1936, bu mesele ile derinden meşgul olmuştur ancak ben bu önemli yazıyı sonradan gördüm.

³ Philol. 86, 1931.

sında bir de gerçekten yaşamış olan hatip -şairin Tacitus tarafından hayli idealleşmiş olarak tasvir edilmiş olmasıdır. Gerçi bu tasvir, bütün Dialogus gibi, çok canlıdır ve müellifin itimad değer sözlerine göre tam bir sadakatle meydana getirilmiştir; ama şunu da unutmamalı ki, eser konuşmanın vuku bulduğu yıldan çok zaman sonra, söz alanlar öldükten sonra yazılmıştır. Bunun da tabii bir tesiri olmuştur. Fakat şimdiye kadar Maternus'un çehresinin bütün hatları ile kesin bir şekilde çizilmesine -demin bahsettiğimiz gibi- Maternus'un ruhunda yer alan ve onun sözlerine akseden mücadele mâni olmuştur: Maternus'u ümit kendine çeker, onu şair olmaya teşvik ederken, geçmiş bütün âdet ve gelenekleri ile ona bir Romalı olup hatip kalması gerektiğini hatırlatıyor, onu kendine bağlıyordu. İsadan sonra birinci yüzyılın ikinci yarısında Roma'da yaşamış olan Maternus zamanının yüksek ruhlu, en seçkin insanlarından. Daha çok şair olarak tanınmışsa da, kendisi bir hatiptir. Cumhuriyet devrine şan veren hatipleri kendine örnek alarak hitabet çalışmıştır. Kargaşalık dolu "hürriyet devrinin fiilen sona ermesi ve Augustus'un her şeyi bir sükûnet havası ile sarması üzerine belagatin ve bilhassa -siyasî mücadelelerden gıda alan- hitabetin inhitata uğradığı bir zamanda Maternus'un kendini hitabete vermiş olması dikkati çekiyor; bhusus ki eski, gerçek hitabet nevinden ilk olarak -asrın başlangıcında faaliyette bulunmuş olan- Cassius Severus'un ayrıldığı da o zaman herkesçe bilinen bir hakikatti. Fakat Maternus'un bu hareketine şaşmalı mı, bilmiyorum. Tacitus da aynı yola girmemiş midir? Hattâ gittikçe rağbet gören rhetor'ların mekteplerinde değil, -eski usule uyarak- zamanının en kuvvetli iki hatibinin (Secundus'la Aper'in) yanında çalışmıştır. Böyle daha bir çokları da vardır. Ancak oldukça geniş olan bu temayülü nasıl izah etmeli? İnsanlar âdet ve geleneklere bağlıdırlar. Bu pek tabiidir. Yaşça büyüklerimizin daima "kendi yaşadıkları,, zamanı' anıp övmeleri biz dinliyenlerde ister istemez hayranlık uyandırır. Sonra, günler geçtikçe, bizde de geçmiş (ve gelecek) zamanın halden üstün olduğu kanaati kuvvetlenir. Ve gerçekten öyledir; çünkü hal bizi maddeye bağlar, halbuki ümitlerin ufku geniş ve berraktır, hatıralar daima tatlı bir havaya bürünür, hattâ kötü günlerin hatıraları bile insana tatlı bir hüznün verir. Romalılar da atalarının âdet ve geleneklerine düşkündürler. Bunu izah için sayılacak bir çok sebepler arasında bir de Roma'da kiralık idaresinin ortadan kalkması ile en yüksek mevkileri işgal etmiş olan asil ailelerin elde ettiklerine sahip kalmak arzusu vardır. Şu muhakkak ki Romalılarda gelenekçilik çok kuvvetli, bazan aşın derecede kuvvetlidir ve tarihin akışında müessir bir kuvvet teşkil etmiştir; Augustus, Caesar'ın yapmadığını yapmış, İmparatorluk idaresini büyük bir ustalıklarla, "Cumhuriyet idaresini ihya ediyorum,, diyerek kurmuştur. İmparatorluk devri belki dendiği kadar kötü değildir (tarihi biraz da tarihçiler yaratır); bu devirde belki sanıldığı kadar cumhuriyetçi de yoktur, fakat eskiye bağlı

olanlar herhalde az değildir. Geleneklere bağlı -bir genç görünerek tahta çıkan Nero'ya karşı 65 yılında Piso'nün tertip ettiği suikaste bir çok kimseler imparatorun bir Romalıya asla yakışmıyacak bir şekilde sahneye çıkıp şarkı söylemesini bir türlü. akıllarına sığdırmadıklarından girmişlerdir. Hattâ bunlardan biri Piso'nün da ortadan kaldırılmasını ye yerine filozof Seneca'nın getirilmesini arzu ediyordu: çünkü nihayet Piso da Nero gibi tiyatrodan oyun oynardı.

İşte Româ'nın en eski ailelerinden birine mensup olan Maternus ta asırlarca devam edegelen âdete uymaktan başka birşey yapmamıştır : devlete faydalı olmak üzere kabiliyetli bir hatip yetişmiş ve gençlere has bir heyecanla forum hayatına atılmıştır. Daha doğrusu atılmak istemiştir; çünkü böyle bir hayalin gerçekleşmesi malûm sebeplerden dolayı artık mümkün değildi. Herşeye nazaran Maternus tuttuğu yola devam etmek istemiş ve zamanının kendi gibi dürüst insanlarını korumak gayesi ile, imparator Nero'nun gözdesi ve dalkavuşu olan Vatinius'a karşı-onu itham etmek veya onun iftirasına uğrayan birini müdafaa etmek için-büyük bir cesaretle söz söylemiş ve düşmanını yere sermiye muvaffak olmuştu. Fakat bu muvaffakiyeten beklediği neticeyi elde edemeyip ümitlerinin boşa çıktığını görünce, eskidenberi ilhamını içinde duyduğu Musa'ların gösterdiği yoldan yürümeğe karar vermiştir; Maternus bunu önce anlamalı idi denebilir. Doğru, fakat insanlar çok kere yaşamakta oldukları devri anlıyamazlar. Netekim Censor Cato, Roma medeniyetine öz veren Yunan kültürü ve Yunan adına karşı kılıç çekmekten ölünciye kadar vazgeçmemiştir. Cicero gibi yüksek bir devlet adamı ye daha bir çokları artık yeri olmyan bir ideal için canlarını feda etmişlerdir. Caesar'ı öldürenler diktatörlük idaresini ergeç başka birinin kuracağı mukadder olduğunu görememişlerdir. Maternus ise, bir az geçte olsa, vaziyeti kavramış ve hitabeti terk ederek kendini büsbütün şiire vermiştir. Bu geçiş bizi hayrete düşürmemeli. Klâsik dünyada da siyaset alanından edebiyat veya felsefe alanına çekilenler az değildir; meselâ Cicero, Seneca. Petronius bu hallerden, sık sık vuku buluyormuş gibi bahseder. Gene Seneca, dostu Serenus'a bunu tavsiye eder. Esasen Maternus'un atacağı adım da o kadar uzun değildi. Hitabetle şiir birbirine yakındır; Vergilius'un, Ovidius'un hitabet çalıştıklarını, fakat sonradan şair olarak meydana çıktıklarını biliriz. İmparatorluk devrinde *eloquentia* (belagat) umumî olarak edebiyat mânasını almıştır. Maternus"*oratoria* (hatiplere hâs) *eloquentia*'dan ayrılıp kendini daha yüksek, daha mu-kaddes bir *eloquentia*'ya vereceğini söyler.

Dialogus'tan anlaşıldığına göre Maternus tragoedia yazmıştır: Agamemnon, Medea, Domitius, Cato, Thyestes. İlk iki tragoedia'sında şair - meselâ Mamercus Scaurus'un Atreus adlı tragoediasında yaptığı gibi - acaba siyasete temas etmiş midir, onu bilmiyoruz; çünkü Maternus'un nutuklarından da, tragoedia'larından da bir satır bile kalmamıştır (hatta filologlar yazılan tragoedia'ların sayısı ve adı üzerinde bile mutabık

değildirler). Fakat Pharsalus'ta Caesar'a karşı savaşırken ölen kahramanın adını taşıyan, tragoedia ile gene Caesar'ın "tahakkümüne karşı koymak ümidini kaybettikten sonra hûriyyetini kurtarmak için kendini öldüren Utica'lı Cato'dan ad alan tragoedia'ların siyasî mahiyette eserler olduğunu aydınlatmaya hacet yoktur. Thyestes'e gelince, Maternus'un yazmak üzere olduğu, bu eser hakkında "Cato'nun söylemediğini Thyestes söyleyecek, demesi hatip-şairin, yazdığı ve davetlilerine okuduğu tragoedia'larda bile bile siyasete temas, etmiş olduğunu, zihnini işgal eden duygu ve fikirlerini nutukları ile değil, başka bir vasıta ile ifade edebileceğim sandığını gösteriyor.

Nero'nun ölümünden hemen sonra yazılmış olan Octavia praetexta's» sarayın iç yüzünü ve imparatorun kötülüğünü göstermek için yazılmış bir eserdir. Ancak Maternus bu hareketi ile arzu ettiği sükûnete kavuşacağını sanmakla saflık etmiyor mu? Hayır, "İnsan -tabiatı icabı- sakin hayatı ister,, fakat tehlikelerle dolu olan hayata hayrandır»¹. Bu sözü Maternus sanki kendi için söylemiş. Şu muhakkak ki Maternus böylelikle derin bir tezada düşüyordu. İşte bazı filologların ve bilhassa Gudeman'ın Tacitus tarafından nakledilen sözlerinde gördükleri tezatlar, hatip-şair Maternus'un ruhunda aranmalıdır. ....

Maternus'un şahsına yüklenen, asla kabul edemeyeceğimiz bir "tezat ,, daha vardır. Başta E. Norden olmak üzere, bir çok filologlar tarihçi Dio Casius'un : " (Domitianus) *sophist* Maternus'u, konuşma talim ederken tyranlara karşı söz söylediği için öldürttü ,, (67, 12, 5.) sözleri ile bizim bahsettiğimiz Maternus'un kastedildiğini ileri sürmüşlerdir. Aksini iddia edenler arasında Gudeman da vardır. Biz her iki tarafın da gösterdiği delilleri gözden geçirecek olursak, hatip-şair Materhus'la *sophist* Maternus'un birbiri ile karıştırılmaması gerektiğini görürüz. Fakat bunun böyle olduğuna ikna etmek için filologların, kimin hakkında söylendiği bilinmeyen sözleri ve kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen eserleri belli başlı bir şahıs üzerine toplamak temayülünde olduklarından bahsedip Roma dünyasında Maternus lakabına pek çok rastlandığını, hattâ Curiatius Maternus adlarını taşıyıp tetkikimize mevzu olan şahısla hiç bir ilgisi bulunmayan daha iki şahıs mevcut olduğunu hatırlatmaya ve bir çok deliller sayıp dökmiye belki hacet yoktur.

Maternus güzel hayalîne dalarak şiiri övdükten sonra şöyle der : "Beni, Vergilius'un dediği gibi, " şirin Musa'lar ,, endişelerden, kaygılardan, her gün gönlümün istemediği şeyleri yapmak mecburiyetinden uzağa, o mukaddes yerlere, o pınarlara götürsünler! böylece çılgın, aldaticı forum'u, beniz solduran şöhreti artık denemeyim ! Beni, selâmlamaya gelenlerin sesleri, soluk soluğa gelen *libert'ler* uyandırmasın !

¹ Dial. 37, son. Bozuk metni John *secara velini, pericalasa mirentur* şeklinde tamamlamıştır.

yarınımdan şüpheli olduğum halde, aynı zamanda rehin vazifesini göreceğ bir vasiyetname yazmıyayım, elimdeki servet fazla büyük olmasın ki kime istersem bırakabileyim (çünkü ergeç benim de kader günüm gelecek); mezara hüznün içinde, kara bir yüzle değil, başımda bir taç, güler bir çehre ile yalınlayım ve kimse hatıram için ne danışsın ne dilesin. „ Gene Maternus, konuşmanın sonunda, dostlarını ve kendini teskin edecek şu sözleri söyler: İnanın bana, benim gerektiği kadar konuşmasını bilen güzel dostlarım: eğer siz önceki asırlarda doğsaydınız, o hayran olduğunuz da şimdi yaşasalardı ve tanrının biri hayat ve zamanlan değiştirseydi, siz belagat alanında en yüksek şan ve şerefe erişirdiniz, onlarda da ölçü ve itidal eksik olmazdı; şimdi, mademki kimse büyük bir ünle büyük bir sükûnete aynı zamanda erişemez, herkes baş kasının yaşadığı devri kötölemeksizin kendi devrinin verdiği nimetten istifade etsin. „

, Bu sözler aynı zamanda Taçitus'un bize .söylediği sözlerdir. Tacitus bir celladın darbesi altında yıkıldığını bildiği bir kimseye bu sözleri dedirtir mi idi ?

Sonra böyle bir ihtimalin varit olması için Matemus'a *sophist*, yani hitabet belagat hocası (rhetor) ünvanını yakıştırmak lâzımdır. Buna ise imkân yoktur; çünkü Maternus artık, göz yaşı ve kan sızan bir silâh haline gelmiş olan hitabete karşı duyduğu nefretten dolayı şiirin temiz muhitine çekilmeyi düşünüyordu; hitabetin bir daha kalkınmasına hiç bir faydası olamayacağı, aksine etrafta dalkavuk ve gammazların günden güne çoğalmasına sebep olduğuna kanaat getirdiği rhetorların arasına düşemezdi. Maternus'un konuşmadan sonra geçeri hayatı karanlıklara gömülüdür. İnsanlara örnek olacak- temiz ruhlu bu Romalı belki arzu ettiği yolu tutamamıştır; fakat onu rehetor'lar arasında görmek, onun kendine ihanet ettiğini kabul etmek olur.